

Soạn bài: Câu phủ định

CÂU PHỦ ĐỊNH

I. KIẾN THỨC CƠ BẢN

1. Thế nào là câu phủ định?

- Câu phủ định phủ nhận hành động, trạng thái, đặc trưng, tính chất của đối tượng ở trong câu. Đây là loại câu tương đối phổ biến và đa dạng.

- Ví dụ:

+ Những ý tưởng ấy tôi chưa lần nào ghi vào giấy, vì hồi ấy tôi không biết ghi và ngày nay tôi không nhớ hết.

(Thanh Tịnh)

+ Không đếm được có bao nhiêu tàu lá cọ xoè ô lợp kín trên đầu.

(Ngô Thái Vân)

+ Chẳng phải vườn cây xinh quanh tốt tươi nhờ nguồn nước này.

2. Đặc điểm hình thức và chức năng

a) Xét những câu sau và trả lời câu hỏi.

(1) Nam đi Huế.

(2) Nam không đi Huế.

(3) Nam chưa đi Huế.

(4) Nam chẳng đi Huế.

- Các câu (2), (3), (4) có đặc điểm hình thức gì khác so với câu (1)?

- Những câu này có gì khác với câu (1) về chức năng?

Gợi ý:

- Các câu (2), (3), (4) có chứa thêm các từ gì?

- Mục đích nói của câu (1) là để khẳng định việc gì? Các câu còn lại có phải có mục đích nói ngược với mục đích nói của câu (1) không?

b) Đọc đoạn văn sau và trả lời câu hỏi.

Thầy sờ vòi bảo:

- Tưởng con voi như thế nào, hoá ra nó sun sun như con đỉa.

Thầy sờ ngà bảo:

- Không phải, nó chần chần như cái đòn càn.

Thầy sờ tai bảo:

- Đâu có! Nó bè bè như cái quạt thóc.
- Trong đoạn trích trên, những câu nào có từ ngữ phủ định?
- Máy ông thầy bói xem voi dùng những câu có từ ngữ phủ định để làm gì?

Gợi ý:

- Những câu có từ ngữ phủ định là:

(1) Không phải, nó chần chần như cái đòn càn.

(2) Đâu có!

- Ông thầy bói thứ hai dùng câu phủ định (1) để phản bác ý kiến, nhận định của ông thầy bói sờ vôi. Trong khi đó, ông thầy bói thứ ba (ông thầy bói sờ tai) dùng câu phủ định (2) để hướng đến phủ định ý kiến, nhận định của cả hai ông thầy trước.

II. RÈN LUYỆN KĨ NĂNG

1. Trong các câu sau đây, câu nào là câu phủ định bác bỏ? Vì sao?

a) Tất cả quan chức nhà nước vào buổi sáng ngày khai trường đều chia nhau đến dự lễ khai giảng ở khắp các trường học lớn nhỏ. Bằng hành động đó, họ muốn cam kết rằng, không có ưu tiên nào lớn hơn ưu tiên giáo dục thế hệ trẻ cho tương lai.

(Theo Lí Lan, Cổng trường mở ra)

b) Tôi an ủi lão:

- Cụ cứ tưởng thế đấy chứ nó chả hiểu gì đâu! Vả lại ai nuôi chó mà chả bán hay giết thịt! Ta giết nó chính là hoá kiếp cho nó đấy, hoá kiếp để cho nó làm kiếp khác.

(Nam Cao, Lão Hạc)

c) Không, chúng con không đói nữa đâu. Hai đứa ăn hết ngần kia củ khoai thì no mòng bụng ra rồi còn đói gì nữa.

(Ngô Tất Tố, Tắt đèn)

Gợi ý:

- Các câu phủ định bác bỏ:

+ Trong (b): Cụ cứ tưởng thế đấy chứ nó chả hiểu gì đâu!

+ Trong (c): Không, chúng con không đói nữa đâu.

- Câu: “Cụ cứ tưởng thế đấy chứ nó chả hiểu gì đâu!” là câu ông giáo nói ra để phản bác suy nghĩ của lão Hạc trước đó (Cái giống nó cũng khôn! Nó cứ làm in như nó trách tôi;...). Còn câu: “Không, chúng con không đói nữa đâu.” là câu cái Tí bác bỏ lại điều mà nó cho là mẹ nó (chị Dậu) đang nghĩ: mấy đứa con đang đói quá.

2. Đọc các đoạn trích sau và trả lời câu hỏi.

a) Câu chuyện có lẽ chỉ là một câu chuyện hoan đường, song không phải là không có ý nghĩa.

(Hoài Thanh, Ý nghĩa văn chương)

b) Tháng tám, hồng ngọc đỏ, hồng hạc vàng, không ai không từng ăn trong Tết Trung thu,

ăn nó như ăn cả mùa thu vào lòng vào dạ.

(Băng Sơn, Quả thơm)

c) Từng qua thời thơ ấu ở Hà Nội, ai chẳng có một lần ngهن cổ nhìn lên tán lá cao vút mà ngắm nghía một cách ước ao chùm sấu non xanh hay thích thú chia nhau nhấm nháp món sấu dầm bán trước cổng trường.

(Tạ Việt Anh, Cây sấu Hà Nội)

- Những câu trên có ý nghĩa phủ định không? Vì sao?

- Đặt những câu không có từ ngữ phủ định mà có ý nghĩa tương đương với những câu trên. So sánh những câu mới đặt với những câu trên đây và cho biết có phải ý nghĩa của chúng hoàn toàn giống nhau không?

Gợi ý:

- Cả ba câu trên đều là những câu phủ định vì đều có chứa những từ ngữ phủ định, như không (trong (a) và (b)), chẳng (trong (c)). Song có thể nhận thấy, các câu phủ định nêu có cấu tạo khá đặc biệt: các từ phủ định trong các câu này hoặc kết hợp với một từ phủ định khác (như: không phải là không trong (a), không ai không trong (b)) hoặc kết hợp với một từ nghi vấn như: ai chẳng (trong (c)). Tất cả các trường hợp này, ý nghĩa của câu đều là khẳng định (chứ không phải phủ định).

- Những câu không có từ ngữ phủ định mà tương đương với những câu trên là:

a) Câu chuyện có lẽ chỉ là một câu chuyện hoang đường, song lại có ý nghĩa.

b) Tháng tám, hồng ngọc đỏ, hồng hạc vàng, mọi người đều từng ăn...

c) Từng qua thời thơ ấu ở Hà Nội, ai cũng có một lần ngهن cổ...

Việc dùng câu phủ định theo lối dùng hai từ ngữ phủ định (gọi là phủ định của phủ định) hay dùng một từ phủ định kết hợp với một từ bất định (không), một từ nghi vấn là cách để nhấn mạnh hơn ý cần diễn đạt. Nghĩa của các câu loại này chắc chắn sẽ đậm hơn nghĩa của các câu khẳng định tương đương (như đã lấy ví dụ ở trên).

3. Xét câu văn sau và trả lời câu hỏi.

Choắt không dậy được nữa, nằm thoi thóp.

(Tô Hoài, Dế Mèn phiêu lưu kí)

Nếu Tô Hoài thay từ phủ định không bằng chưa thì nhà văn phải viết lại câu văn này như thế nào? Nghĩa của câu đó có thay đổi hay không? Câu nào phù hợp với câu chuyện hơn? Vì sao?

Gợi ý:

- Nếu thay từ không bằng chưa vào câu văn của Tô Hoài thì câu đó phải viết lại như sau: Choắt chưa dậy được, nằm thoi thóp.

- Ý nghĩa của câu (khi thay) sẽ có sự thay đổi, bởi: từ chưa mang nghĩa phủ định sự tồn tại ở thời điểm nói (không bao hàm phủ định ở thời điểm sau thời điểm nói) nghĩa là lúc ấy Dế Choắt không dậy được nhưng sau đó có thể dậy được. Trái lại, từ không mang nghĩa phủ định sự tồn tại ở thời điểm hiện tại và cả sau này nữa.

- Để Choắt sau khi bị chị Cốc mổ đã không bao giờ dậy được nữa và sau đó chết. Vì thế, câu phủ định có từ không sẽ thích hợp với tình huống truyện.

4. Các câu sau đây có phải là câu phủ định không? Những câu này dùng để làm gì? Đặt những câu có nghĩa tương đương.

a) Đẹp gì mà đẹp!

b) Làm gì có chuyện đó!

c) Bài thơ này mà hay à?

d) Cụ tưởng tôi sung sướng hơn chăng? (Nam Cao, Lão Hạc)

Gợi ý:

- Các câu đã cho không phải là câu phủ định (vì không có chứa các dấu hiệu hình thức của câu phủ định). Thế nhưng, chúng lại được dùng để biểu thị ý phủ định.

+ Câu: “Đẹp gì mà đẹp!” dùng để phản bác một ý kiến khẳng định của một ai đó về một đối tượng nào đó.

+ Câu: “Làm gì có chuyện đó!” – phản bác tính chân thực của một thông báo hay một nhận định, đánh giá nào đó.

+ Câu: “Bài thơ này mà hay à?” – dùng câu nghi vấn để phản bác một ý kiến khen ngợi một bài thơ nào đó hay.

+ Câu: “Cụ tưởng tôi sung sướng hơn chăng?” – dùng để phản bác điều mà ông giáo cho rằng lão Hạc đang nghĩ (rằng: ông giáo sướng hơn lão Hạc).

- Có thể đặt các câu có ý nghĩa tương đương theo mẫu của chính bốn câu trên.

5. Đọc đoạn trích sau (chú ý các từ in đậm) và cho biết: Có thể thay quên bằng không, chưa bằng chẳng được không? Vì sao?

Ta thường tới bữa **quên** ăn, nửa đêm vỗ gối; ruột đau như cắt, nước mắt đầm đìa; chỉ căm tức **chưa** xả thịt lột da, nuốt ga uống máu quân thù. Dẫu cho trăm thân này phơi ngoài nội cỏ, nghìn xác này gói trong da ngựa, ta cũng vui lòng.

(Trần Quốc Tuấn, Hịch tướng sĩ)

Gợi ý: Không thể thay quên bằng không, chưa bằng chẳng vào đoạn văn trên được bởi như vậy, nó sẽ làm thay đổi nghĩa của cả câu. Trong câu, quên có nghĩa là không nghĩ đến (vì sự căm thù giặc đã át hết đi); chưa là chỉ sự nóng lòng muốn ra trận tiền giết giặc (khác với chẳng – không thể làm được).

6. Viết đoạn đối thoại ngắn, trong đó có dùng câu phủ định miêu tả và câu phủ định bác bỏ.

Gợi ý: Tham khảo đoạn đối thoại sau.

- Tối hôm qua Ti vi không chiếu bộ phim mà cậu nói. (câu phủ định miêu tả)

- Nhưng cậu đã xem ở những kênh nào?

- Tớ đã kiểm tra tất cả các kênh nhưng chẳng kênh nào có cả. (câu phủ định bác bỏ).